

УДК 658.1

Скаковська С. С., ст. викладач, Пасічна Т. В., студент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

В статті висвітлено основи природоохоронної діяльності сільсько-господарських підприємств, обґрунтовано специфіку застосування економічних методів забезпечення ефективності природоохоронних заходів. Охарактеризовано комплекс природоохоронних заходів, що повинен забезпечувати максимальний загальноекономічний ефект, складовими якого є економічний, екологічний і соціально-економічний результати. Розглянуто сучасний стан виконання природоохоронного законодавства та перспективи його покращення.

Ключові слова: економічний ефект, природоохоронні заходи, втрачені прибутки, природні ресурси, природоохоронна діяльність, економічний результат природоохоронних заходів, сталий розвиток.

Вступ. Ніяка інша галузь суспільного виробництва не пов'язана так з використанням природних ресурсів, як сільське господарство, яке необхідно розглядати як величезний, постійно діючий механізм охорони, культивування живих природних багатств. Підходить до нього треба ще під одним кутом зору – охорони навколишнього середовища. Тому в умовах аграрного виробництва використання природних ресурсів і, перш за все, землі, повинне поєднуватися з заходами щодо охорони навколишнього середовища. Сільське господарство, яке є найактивнішим користувачем землі України, ситуація ускладнюється двома чинниками. По-перше, сільське господарство внаслідок інтенсифікації здійснює забруднення слаботоксичними субстанціями, тому природоохоронні інстанції не так активно слідкують за ним, як за промисловими підприємствами – забруднювачами докільля високотоксичними відходами. А по-друге, сільське господарство ще з радянських часів знаходилося в хронічно кризовому стані, а тому всі штрафи за забруднення можна сміливо списувати у безнадійно прострочену заборгованість. Єдиним заходом впливу є призупинення діяльності підприємства до усунення порушень. Але в

сільській місцевості сільськогосподарське підприємство часто є єдиним місцем роботи для місцевих жителів, тому органи державної влади змушені обирати між безпечним довкіллям для майбутнього покоління і виживанням сьогоднішнього. Актуальність проблеми охорони навколишнього середовища в сільському господарстві посилюється в сучасних умовах у зв'язку з процесами забруднення природних ресурсів, що використовуються в аграрному виробництві. Ці забруднення ведуть до зниження родючості ґрунтів і їх продуктивності, погіршення якості вод, атмосфери, завдають шкоди рослинництву і тваринництву, що призводить до недоотримання сільськогосподарської продукції та погіршення її якості. Екологічні проблеми сьогодні є одними з найбільш глобальних і важливих, що є актуальним на даний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки впливу економічної діяльності на показники еколого-економічної діяльності підприємств, а також розроблення принципів та пріоритетів економіки сталого розвитку розглядаються у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких О.В. Богдан, О.Ф. Балацький, В.А. Борисова, О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, Дж. Джекобс, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, О.Ю. Єрмаков, Л.Г. Мельник, В.С. Міщенко, О.Є. Новіков, М.І. Проскурня, П.Т. Саблук, В.Г. Сахаєв, С. Скоков, О.В. Шабінський та інші.

Постановка завдання. У статті поставлено за мету дослідити теоретичні основи, виявити проблеми та окреслити завдання аналізу ефективності впровадження природоохоронних заходів в сільському господарстві. Розвиток сільського господарства в Україні має екстенсивний характер і за існуючого експлуатаційного підходу до природи призведе до загострення екологічних проблем. Сучасне агропромислове виробництво здійснюється в складних непередбачуваних умовах зростаючого навантаження на довкілля і його забруднення. Відсутність економічно обґрунтованої системи сільськогосподарського природокористування зумовило замкнуте коло системних порушень природоохоронного законодавства, які виникають внаслідок того, що прибуток, одержаний при порушенні, значно більший, ніж сплата одноразового штрафу, і то за умови виявлення такого порушення. Тому формування економічної стратегії екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств є важливим елементом забезпечення ефективної природоохоронної діяльності країни.

Результати досліджень. Економічні дослідження екологічного спрямування дозволили вивести узагальнений показник ступеня впливу людини на навколишнє середовище, результатом чого стало

запровадження у 1992 р. У. Ризом поняття так званого «екологічного сліду людства». Для його оцінки запропоновано використовувати розрахункові площі біологічно продуктивних територій та акваторій, необхідних для виробництва ресурсів, що споживаються населенням або використовуються у подальшій діяльності із врахуванням переважаних технологій та підходів до використання ресурсів. У даному розрахунку застосовуються коефіцієнти врожайності для країн з різною біологічною продуктивністю територій, а також коефіцієнти еквівалентності, які враховують різницю у середній продуктивності різних типів земель (орних, лісів тощо). Всесвітній фонд природи, який визначає обсяги споживання природних ресурсів для виробництва речей, продуктів харчування та енергії, дійшов висновку, що за останні сорок років «екологічний слід» зріс удвічі.

Документи Конференції ООН «Ріо +20», проведеної в 2012 році, підтвердили зміну курсу світового економічного розвитку: від економічного зростання, вираженого у підвищенні фінансово-економічних показників, до так званої «зеленої» економіки. Метою останньої є забезпечення синергізму між економічною, соціальною та екологічною сферою. Теорія «зеленої» економіки стала результатом наукових пошуків у напрямку оптимального поєднання результатів досліджень щодо наступних політекономічних теорій: теорія економічного зростання та якості життя, теорія великих циклів М. Кондратьєва, теорія меж економічного зростання, теорія інноваційного розвитку, інституціонально-економічна теорія [1]. У країнах, які лідирують у проведенні екологічної політики, в тій чи іншій формі реалізуються національні стратегії стійкого розвитку. В 2009 р. зазнала перегляду Європейська стратегія стійкого розвитку, а також було прийнято загальноєвропейський план відновлення економіки, який передбачає ряд заходів екологічної спрямованості, у тому числі сприяння впровадженню екологічно чистих технологій та розширенню їх трансферу [2].

У сільському господарстві система природокористування має передбачити формування високопродуктивних і екологічно стійких агроландшафтів, забезпечення розширеного відтворення родючих ґрунтів внаслідок формування та реалізації системи ґрунтозахисних природоохоронних заходів.

До природоохоронних заходів належать усі види господарської діяльності, що спрямовані на зменшення і ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Це будівництво і експлуатація очисних споруд, розвиток маловідходних і безвідходних технологій, охорона та відтворення флори і фауни, охорона надр, боротьба з ерозією ґрунтів, розміщення підприємств і транспортної

мережі з урахуванням екологічних вимог.

Аналіз природоохоронної діяльності сільськогосподарських підприємств можна здійснити за двома напрямками:

- по-перше – виявлення масштабів, елементів і результатів природоохоронної діяльності;
- по-друге – визначення її впливу на формування та оцінку кінцевих показників роботи сільськогосподарського підприємства.

Завданнями аналізу першого напрямку є: аналіз наявності та використання природних ресурсів; аналіз поточних і капітальних витрат на природоохоронну діяльність; аналіз результатів діяльності з поліпшення використання природних ресурсів та якості навколишнього середовища, в ході якого дається оцінка ефективності природоохоронної діяльності, з'ясовується чи виправдано вкладення засобів в неї і чи достатньо їх.

Для безконфліктного ведення природоохоронної діяльності в сільськогосподарських підприємствах особливо важливий аналіз за другим напрямом – виявлення впливу результатів природоохоронної діяльності на формування кінцевих результатів виробничої діяльності підприємства. Цей вплив може бути значним і не тільки негативним, але і позитивним, особливо якщо будуть вжиті заходи до підвищення зацікавленості сільськогосподарського підприємства у проведенні екологічних заходів за рахунок його участі у відшкодуванні збитків, принесеного забрудненням навколишнього середовища.

При вирішенні завдань пов'язаних з охороною довкілля пріоритет віддається тому комплексу заходів, який забезпечує найбільше обмеження або повне припинення надходження в навколишнє середовище несприятливого чинника (хімічного, фізичного, біологічного).

Витрати, пов'язані з природоохоронною діяльністю в сільськогосподарських підприємствах включають:

- екологічні збори і платежі;
- капітальні витрати на охорону навколишнього середовища;
- поточні витрати на охорону навколишнього середовища.

Витрати природоохоронного характеру можуть бути як капітальні (витрати на створення, реконструкцію та технічне переоснащення), так і поточні (витрати на обслуговування та управління природоохоронною діяльністю) [3].

Основні питання економіки природокористування пов'язані з вибором раціонального співвідношення природоохоронних витрат й завданого економічного збитку та визначення ефективності природоохоронних заходів. Це пошук суспільного компромісу між економі-

чним розвитком та природоохоронною діяльністю.

Комплекс природоохоронних заходів повинен забезпечувати максимальний загальноекономічний ефект, складовими якого є економічний, екологічний і соціально-економічний результати.

Економічний результат природоохоронних заходів включає:

- відвернені економічні збитки від забруднення навколишнього середовища;
- приріст економічної (грошової) оцінки природних ресурсів в результаті збереження чи поліпшення їх завдяки реалізації природоохоронних заходів;
- приріст виручки від реалізації продукції, отриманої завдяки повній утилізації сировинних та інших матеріальних ресурсів унаслідок здійснення природоохоронних заходів [4].

В сучасних економічних умовах замість контролю та досить дорогого моніторингу з лабораторними аналізами варто впроваджувати економічно ефективні методи охорони довкілля через контроль ринку, адже саме на кінцевого споживача орієнтується сільськогосподарський виробник. І якщо ринок буде ставити вимоги до екологічної чистоти продукції, а також відповідно за таку продукцію платити, то сільськогосподарські виробники виконають такі вимоги. Якщо у промислового підприємства вигода від застосування природоохоронних практик тільки у відверненні сплати штрафів (а їх економічно вигідніше сплатити і скидати відходи далі, ніж закуповувати дороге очисне обладнання), то сільськогосподарські підприємства залежні від цього ж середовища. Вони є головними отримувачами негативних зовнішніх ефектів від такої діяльності промислових підприємств – адже забруднені води потрапляють на поля, а забруднене повітря навколо великих індустріальних міст утворює кислотні дощі, через які гине частина врожаю. А та продукція, що вирощена, не може вважатися екологічно чистою, навіть якщо підприємство застосовувало обґрунтовані норми пестицидів і добрив. Тому сільськогосподарські підприємства з самого початку зацікавлені в екологічному сільськогосподарському виробництві. Але поняття економічної ефективності також часто поєднується з соціальною ефективністю, що захоплює до такої діяльності і громаду території, на якій діє підприємство.

Ефективність передбачає врахування витрат та ефекту від цих витрат. Витратний метод визначення ефективності домінує, оскільки він є найпростішим методом оцінки будь-якого починання. За цим методом слід оцінювати витрати на різні варіанти вирішення однієї проблеми, після чого обирається варіант з найменшими витратами. Так, за існуючою методикою оцінки завданої довкіллю шкоди [5],

якщо вартість усунення забруднення становить більше 50% вартості земельної ділянки, то така шкода не усувається, а земля просто консервується і переходить у категорію порушених земель.

Щодо ефекту, то доцільно розглянути всі види ефектів, які виникають: економічний, економічно-соціальний, соціальний та екологічний.

1. Економічний ефект досягається за рахунок зменшення таких втрат і витрат: від зниження якості продукції; внаслідок недопоставок продукції сільськогосподарським підприємством через зниження врожайності; на ліквідацію наслідків від забруднення об'єктів у промисловості, сільському господарстві, переробних галузях (скорочення терміну служби будівель, споруд, зменшення ерозії ґрунтів); сировини, палива, енергії, матеріалів за рахунок зменшення відходів; на відновлення чи підтримання нормального стану природного середовища.

2. Соціально-економічний ефект досягається за рахунок зменшення таких втрат і витрат: в охороні здоров'я і соціальному забезпеченні, пов'язаних зі збільшенням захворюваності; внаслідок міграції, яка зумовлена погіршенням стану природного середовища (забруднення, шум); на одержання екологічно чистої, нешкідливої для здоров'я продукції; на додатковий відпочинок, необхідний у зв'язку з незадовільним станом навколишнього середовища.

3. Соціальний ефект є результатом запобігання естетичним втратам внаслідок порушення цілісності природного середовища; втратам, зумовленим недостатністю рекреаційного потенціалу, незадовільним станом зон відпочинку, поганим озелененням.

4. Екологічний ефект є результатом запобігання загальній деградації екосистем; перевантаженню природного потенціалу; активному антропогенному втручанню в первинний стан природного середовища, прагненню видозмінити його задля потреб людини.

Усі види ефектів природоохоронної діяльності взаємопов'язані. Пріоритет кожного з них має визначатися станом, у якому перебуває суспільство на певному відрізку часу. Проте за будь-яких умов слід виходити з того, що екологічна безпека є критерієм економічної діяльності як у сфері виробництва, так і поза нею [6].

Економічна ефективність виявляється в можливості отримання певного ефекту в разі використання ресурсного потенціалу території за певний проміжок часу, зменшення витрат на відновлення нормального стану навколишнього середовища, в результаті ефективності його охорони та можливості розширеного відтворення ресурсів.

Соціальна ефективність знаходить вияв у поліпшенні добробуту народу, зменшенні захворюваності, кількості мігрантів через забруднення навколишнього середовища, створенні належних умов для життя населення.

Екологічна ефективність характеризується можливістю отримання ефекту в результаті зменшення витрат на ліквідацію наслідків інтенсивного антропогенного втручання в навколишнє середовище, створення належних умов для розширеного відтворення природних ресурсів [6].

Окремо слід розглянути ефективність такого заходу, як припинення діяльності підприємства-порушника, оскільки на сьогодні це єдиний дієвий захід покарання сільськогосподарських підприємств-порушників. Найбільш вдалою є методика розрахунку, розроблена і наведена екологом-економістом Р.В. Корпаном [7]. Згідно з цією методикою, процес визначення наслідків обмеження (або повного зупинення підприємства-забруднювача) включає три взаємопов'язані етапи: а) оцінка безпосередніх втрат від обмеження діяльності підприємства; б) оцінка екологічних ефектів; в) оцінка зовнішніх економічних ефектів. Загальні збитки від дострокового припинення (обмеження) діяльності підприємства визначаються як різниця між базовими (фактичними вихідними) витратами на виробництво та витратами, які виникнуть у результаті припинення діяльності підприємства.

Наступним кроком є визначення екологічного ефекту від обмеження діяльності (або виведення з експлуатації) підприємства, який визначається як зменшення екстернальних збитків, спричинених діяльністю підприємства, а також діяльністю компенсуючого підприємства.

Застосування будь-якого еколого-орієнтованого стабілізаційного рішення, особливо в перший період реалізації, на макrorівні або на територіальному рівні призведе до таких макроекономічних результатів: 1) зростання цін (інфляція) внаслідок збільшення ставок податку на викиди; 2) зниження рівня виробництва на території внаслідок обмеження діяльності підприємства. Без сумніву ведення еколого-орієнтованої економічної політики дозволить не лише знизити величину збитків, розрахованих за поданими формулами, але й у довготерміновому періоді збільшити рівень ВВП на території. Використання цієї методики для розрахунку дає можливість довести не стільки неефективність адміністративних заходів екологічного регулювання, скільки показує економічну ефективність дотримання екологічного законодавства. Для сільськогосподарського підприємства розрахунок економічної ефективності може бути набагато спроще-

ний порівняно з розрахунком вигод від природоохоронної діяльності – це весь список економічних ефектів з витратами на їх впровадження. Такий розрахунок не потребує громіздких формул і повинен проводитись на конкретному підприємстві, позитивний досвід якого буде кращим за будь-яку формулу у справі екологізації сільськогосподарського виробництва.

Екологічний результат природоохоронної діяльності зумовлений зменшенням негативного впливу на навколишнє середовище і виявляється у зменшенні обсягів забруднювальних речовин, що потрапляють у біосферу, збільшенні кількості і поліпшенні якості придатних до використання земельних, лісових, водних, біологічних та інших природних ресурсів [4].

Економічне обґрунтування природоохоронних заходів вимагає підходу, який передбачає обов'язкове врахування зовнішніх ефектів:

а) повне охоплення всіх соціальних, екологічних і економічних результатів природоохоронних заходів у різних сферах народного господарства – як найближчим часом, так і в перспективі;

б) повне охоплення усіх витрат, пов'язаних із здійсненням різних варіантів природоохоронних заходів;

в) урахування чинника часу при оцінці витрат і результатів природоохоронних заходів;

г) міжгалузевий підхід з урахуванням необхідності економії витрат забезпечення ефективнішого використання природних ресурсів у масштабі території, що розглядається, особливо сільськогосподарського підприємства.

Переведення сільськогосподарського виробництва на принципово нову економіко-технологічну основу, структурна перебудова його з урахуванням екологічних факторів, законів, вимог і нормативів є обов'язковою та вирішальною умовою успішного подолання екологічної кризи, яка в Україні охопила практично всі сфери та складові її природного середовища. Щорічні втрати України від неефективного, нераціонального природокористування становлять до 20% її національного доходу. Це є наслідком нехтування екологічними законами, факторами, критеріями і вимогами в господарюванні та надмірної експлуатації природних ресурсів.

Україна потребує принципово нової екологічної політики, в основу якої повинна бути покладена вимога обов'язкового дотримання екологічної безпеки життєдіяльності людини. Головною метою такої політики має стати забезпечення як найсприятливіших природних умов життя, раціональне використання та відтворення природних

ресурсів, забезпечення максимальних доходів підприємців, але не будь-якою ціною [8].

В зв'язку з цим раціональне використання і відтворення природних ресурсів стає однією з найбільш актуальних проблем. Поряд з глобальним, проблема охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів має яскраво виражений регіональний характер і відіграє особливу роль в інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу.

Така постановка проблеми вимагає поліпшення розробки питань управління, пов'язаних насамперед з діалектикою взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. Стосовно природокористування це означає послідовний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і раціонального використання його ресурсів на основі таких принципів, як планованість, пропорційність, оптимальність.

Донедавна завданням аграрної політики держави була максимізація прибутковості сільського господарства. В останні роки спостерігається перехід до політики, пов'язаної з ширшим спектром соціально-економічних питань розвитку сільських територій. Це відбувається з кількох причин. По-перше, усвідомлено значення сільського господарства для зайнятості сільського населення та забезпечення його добробуту. По-друге, загострились проблеми забезпечення села соціальними послугами, відсутності коштів на розбудову якісної інфраструктури, що на фоні появи нових можливостей покращення якості життя посилює розрив між сільським та міським населенням. Така ситуація призводить до міграції з сіл, що на новому витку приймає загрозливі масштаби. По-третє, існує світова тенденція визнання катастрофічних наслідків нехтування проблемами сільських територій, у тому числі не лише економічними, а й соціальними та екологічними.

Висновки. Аналіз сучасного стану і перспектив розвитку економічної ефективності природоохоронних заходів сільськогосподарських підприємств дозволяє стверджувати, що більшість науково обґрунтованих розробок у цій сфері залишається нереалізованою. Відбулося це з простих причин – відсутність конкретних успішних прикладів дії на конкретних підприємствах і невідповідність деяких розробок сучасним економічним умовам, оскільки економіка змінюється швидше і наука про охорону навколишнього природного середовища за нею не встигає. Тому головним чинником змін у сфері охорони навколишнього середовища має бути економічна зацікавленість сіль-

ськогосподарських підприємств, яка ґрунтується на зниженні збитків від сплюндрованих ресурсів виробництва та вигод від продажу екологічно чистої продукції за підвищеними цінами. Розвиток такої зацікавленості ґрунтується на популяризації засобами масової інформації та через відповідні органи державної влади вигод від дотримання екологічного законодавства, в тому числі на прикладі підприємств, які вже застосовують природоохоронну практику.

Отже, побудова моделі сталого, безпечного й ефективного сільського господарства у контексті загальної екологізації виробництва вимагає посилення державного регулювання даної сфери з метою досягнення високого рівня таких індикаторів прогресу, як забезпечення продовольчої безпеки, захист навколишнього середовища, економічний та соціальний розвиток. Проблема забезпечення на державному рівні стійкості сільського господарства залишається невирішеною, однак світовий досвід свідчить про потребу у зміні пріоритетів внутрішнього управління у бік таких виробничих факторів, як природні ресурси та сільське населення. Питання удосконалення державної політики регулювання сільськогосподарського виробництва та розвитку сільських територій як чинника економічної безпеки сільського господарства вимагає подальших наукових досліджень.

1. Історія економічних учень : підруч. : у 2 ч. / [В. Д. Базилевич, П. М. Леоненко та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. Ч. 2. – 2-ге вид., випр. – К. : Знання, 2005. – 567 с. **2.** Медоуз Д. Х. За пределами роста: учеб. пособ. / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. М. Рандерс. – М. : Изд. гр. «Прогресс», «Пангел», 1994. – 304 с. **3.** Андрусyak Л. В. Облік природоохоронних витрат в сільськогосподарському виробництві [Електронний ресурс] / Л. В. Андрусyak // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. – 2010. – № 15. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/Ekon/2010.../Andrusyak.pdf **4.** Економіка сільського господарства : навч. посібник / Збарський В. К., Мацибора В. І., Чалий А. А. та ін.; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – 264 с. **5.** Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища від 27.10.1997 № 171 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua). **6.** Запольський А. К. Екологізація харчових виробництв / Запольський А. К., Українець А. І. – К. : Вища школа, 2005. – 423 с. **7.** Корпан Р. В. До моделювання еколого-економічних наслідків дострокового припинення діяльності промислового підприємства / Корпан Р. В., Недин І. В. // Вісник Сумського державного університету. – Серія: Економіка. –

2004. – № 9. – С. 100–109. **8.** Безверхня Ю. В. Інформаційне забезпечення управлінського обліку та аналізу витрат екологічної діяльності [Електронний ресурс] / Ю. В. Безверхня // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2009. – № 4. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_4/23.pdf

Рецензент: к.е.н., професор Мельник Л. В. (НУВГП)

Skakovska S. S., Senior Lecturer, Pasichna T. V., Senior Student
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

MODELING AND OVERVIEW OF ENVIRONMENTAL MEASURES EFFICIENCY BY AGRICULTURAL COMPLEX ENTERPRISES

In this article the bases of environmental activity of agricultural enterprises are highlighted, the specifics of the application of economic methods of ensuring the effectiveness of environmental protection measures are grounded. A complex of nature protection measures is characterized, which should provide the maximum overall economic effect, made up of economic, ecological and socio-economic results. The current state of implementation of environmental legislation and prospects for its improvement are considered.

***Keywords:* economic effect, nature conservation measures, lost profits, natural resources, environmental protection activity, economic result of environmental protection measures, sustainable development.**

Скаковская С. С., ст. преподаватель, Пасечная Т. В., студент
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

МОДЕЛИРОВАНИЕ И ОБОСНОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИРОДООХРАННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

В данной статье рассмотрены основы природоохранной деятельности сельскохозяйственных предприятий, обоснованно специфику

применения экономических методов обеспечения эффективности природоохранных мероприятий. Охарактеризованы комплекс природоохранных мероприятий, который должен обеспечивать максимальный общеэкономический эффект, составляющими которого являются экономический, экологический и социально-экономический результаты. Рассмотрены современное состояние выполнения природоохранного законодательства и перспективы его улучшения.

***Ключевые слова:* экономический эффект, природоохранные мероприятия, упущенная выгода, природные ресурсы, природоохранная деятельность, экономический результат природоохранных мероприятий, устойчивое развитие.**
